

ดนตรีในพิธีกรรมผูกข้อมือเรียกขวัญชาวกะเหรี่ยง The Music in Calling of the Soul Ceremony of Karen People

จรัญ กาญจนประดิษฐ์*

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมผูกข้อมือของชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่าประเพณีผูกข้อมือประจำปี เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยงที่จัดขึ้นทุกปีในช่วงเดือนเก้า หรือเรียกว่า เดือนหล้าเขาะ และเรียกพิธีผูกข้อมือว่า ไซ้หล้าเขาะ เป็นพิธีกรรมสำคัญที่จัดขึ้นเพื่อเรียกขวัญของทุกคนที่อาจพลัดหลงอยู่ในที่ต่างๆ ให้กลับมาอยู่กับตัว ดนตรีในพิธีกรรมประกอบด้วยเครื่องดนตรีสำคัญ 3 ชนิด คือ 1) เซว (ปี่เขาควาย) เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เป่าเพื่อเป็นสัญญาณเริ่มพิธีกรรม 2) เมตาลี (แมนโดลิน) ใช้บรรเลงประกอบการร้องเพลงเพื่อเรียกขวัญของทุกคนให้กลับมาสู่งาน 3) นาเต่ง (พิณกะเหรี่ยง) ใช้บรรเลงขณะที่ผู้เฒ่าผู้แก่กำลังผูกข้อมือให้กับลูกหลานที่มาร่วมงาน นอกจากนี้ดนตรียังแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมอีก 3 มิติ คือ 1) ช่วยสร้างบรรยากาศของพิธีให้มีความสำคัญมากขึ้น 2) การบ่งบอกความเป็นตัวตนชาวกะเหรี่ยง 3) เป็นสื่อกลางที่ต้องการบ่งบอกให้ชนรุ่นหลังรักและสืบทอดต่อประเพณีอันงดงาม

คำสำคัญ: กะเหรี่ยง เรียกขวัญ ดนตรี พิธีกรรม ผูกข้อมือ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีไทย สาขาศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

This study explores the role that music plays in the Calling of the Soul Ceremony in which white threads are tied around the wrists of Karen people who live in the Narea Suan National Park in the Lai-Vo Sub-district, Sanklaburi District of Kanchanaburi Province. The following results were found. The act of thread-tying is considered an important ceremony by Karen people and takes place annually on the full moon of the 9th month which is called “Duan La Khao”. Another name for this thread-tying ceremony is “Khai Chu Laa Khao”. The ceremony is held to call the soul of anyone that might be lost anywhere to come back to their bodies. Three significant music instruments are combined in this ceremony as follows: 1) Que (buffalo horn-pipe) is a symbol of Karen tradition, Blowing to start the ceremony. 2) Metali (mandolin) is used when singing to call the souls into the ceremony. 3) Na-Deng (Karen Harp) is used during the time when the elders are tying threads on the wrists of their grandchildren who have attended the ceremony. Moreover, the music represents the roles in three dimensions: 1) to create an atmosphere of greater importance, 2) to represent the identity of Karen people, and 3) to be a mediator by telling a new generation to pass on this wonderful and beautiful tradition.

Keywords: Karen, calling of the soul, music, ceremony, thread tying.

พิธีกรรมผูกข้อมือ

ในช่วงประมาณเดือนสิงหาคม เป็นช่วงที่ชาวกะเหรี่ยงไปที่อาศัยทั้งในเขตประเทศไทย และประเทศพม่ากำหนดจัดพิธีผูกข้อมือ หรือในบางพื้นที่เรียกว่า “พิธีเรียกขวัญกินข้าวหอ” ขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สมาชิกในครอบครัวจะได้กลับมาอยู่ร่วมกันเพื่อผูกข้อมือเรียกขวัญของทุกคนให้กลับมาอยู่กับตัว

ในปีที่ผ่านมาชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งเป็นชุมชนกะเหรี่ยงโปที่ยังคงรักษาประเพณี และความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าผสมผสานกับพุทธศาสนา กำหนดให้หมู่บ้านไล่โว หมู่ที่ 4 ตำบลไล่โว อำเภอสงขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเจ้าภาพจัดงานในระหว่างวันที่ 11-13 สิงหาคม พ.ศ. 2554

ภาพที่ 1 พิธีผูกข้อมือ

พิธีผูกข้อมือประจำปี เรียกเป็นภาษากะเหรี่ยงว่า “ไซ่ จู หล่าเซะ”¹ เป็นพิธีกรรมที่ทุกคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานในฐานะเจ้าภาพ เพราะอีกหลายปีที่พิธีกรรมนี้จะเวียนมาจัดที่หมู่บ้านนี้อีกครั้ง ผู้ที่เดินทางมาร่วมงานจากหมู่บ้านอื่นๆ จะต้องมาด้วยการเดินเท้าเพียงเท่านั้น เนื่องจากเป็นช่วงฤดูฝนและมีน้ำหลากจึงไม่สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ได้

ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ เริ่มต้นเดินทางจากองค์การบริหารส่วนตำบลโลโว เข้าไปตามเส้นทางหมู่บ้านสะเนพอง จากนั้นเดินเท้าต่อไปตามเส้นทาง สะเนพอง-โลโว มีฝนตกหนักตลอดการเดินทาง ทำให้มีอุปสรรคต่างๆ ระหว่างทางมากมายและหลากหลายรสชาติ เช่น ขึ้นเขา ลงเขา ข้ามห้วย ลุยโคลน ปีนขึ้นน้ำตกสูงชัน ฯลฯ เป็นระยะทางรวมกว่า 30 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 6-7 ชั่วโมง จึงถึงจุดหมายปลายทาง

การเดินทางที่ยากลำบากเช่นนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจและสัมผัสถึงความยากลำบากในการเดินทางอพยพของบรรพบุรุษชาวกะเหรี่ยงในอดีตที่มีตำนานและเรื่องเล่าสืบต่อกันมา ซึ่งความยากลำบากของการเดินทางครั้งนั้นเป็นเหตุที่ทำให้เกิดพิธีกรรมผูกข้อมือของชาวกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงบอกกล่าวตำนานเกี่ยวกับการผูกข้อมือที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เริ่มมีการผูกข้อมือมาตั้งแต่ครั้งชาวกะเหรี่ยงอพยพมาจาก “ดินแดนใต้กลุ่มดาวช้าง” (ซาเกอซองฟองลา) หรือเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “ที่ฉิมฮิ้ว (Htee Hset Met Ywa : ลำน้ำทรายไหล)” ในการอพยพครั้งนั้น ชาวกะเหรี่ยงได้อพยพลงมาจากใต้ตามลำน้ำสายต่างๆ และประสบกับอุทกภัยอย่างหนัก น้ำได้พัดพาชาวกะเหรี่ยงกระจัดกระจายไปตามที่ต่างๆ ในระหว่างการอพยพนั้น ยายตาคนหนึ่งเห็นว่าบรรดาลูกหลานที่อพยพตามกันมานั้น ต่างประสบกับความทุกข์ยากลำบากไม่ยากอพยพต่อไป บ้างก็แยกย้ายกันอพยพไปเส้นทางอื่น จึงคิดหาวิธีให้บรรดาลูกหลานที่พลัดหลงกันนั้นได้รับรู้ความเป็นเครือญาติและเผ่าพันธุ์ของกะเหรี่ยง ซึ่งในภาวะที่ทุกข์ยากลำบากเช่นนั้นสมบัติที่มีติดตัวอยู่ก็มีแต่ด้ายดิบที่มีไว้สำหรับทอเสื้อผ้าไว้สวมใส่ ดังนั้นยายตาจึงได้นำด้ายดิบมาผูกมือบรรดาลูกหลานทุกคนไว้เพื่อว่า เมื่อพลัดหลงกันจะได้ตระหนักถึงความเป็นเครือญาติและเผ่าพันธุ์กะเหรี่ยงที่อพยพมาพร้อมกันนั้นเห็นยายตาผูกข้อมือหลานก็ได้เอาเป็นแบบอย่าง จึงนำเอาด้ายดิบมาผูกมือให้กับสมาชิกนายตระกูลของตนเอง โดยแต่ละสายตระกูลมีสีด้ายที่แตกต่างกันตามด้ายดิบที่มีติดตัวมาตั้งแต่บัดนั้น จากตำนานการอพยพในครั้งนั้น พิธีกรรมการผูก

ภาพที่ 2 การเดินทาง

¹ ไซ่ แปลว่า ผูก / จู แปลว่า มือ / หล่าเซะ แปลว่า เดือนเก่า

ข้อมือของชาวกะเหรี่ยงจึงจัดขึ้นในช่วงเดือนที่มีน้ำหลากท่วมพื้นที่ต่างๆ คงเหลือแต่ที่ดอน ซึ่งตรงกับเดือนที่ตัว “ตะกวด (เขาะว)” เริ่มปักไข่ออกเป็นตัว เนื่องจากสภาพของป่าในฤดูกาลนี้มีน้ำหลากท่วมพื้นที่ลุ่มในป่า ทั้งคนและสัตว์ที่อยู่ในป่าจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพป่า จึงมักหลบหนีน้ำมาอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นที่ดอน ทำให้สามารถพบเห็นลูกตะกวดเป็นจำนวนมาก ชาวกะเหรี่ยงเรียกเดือนนี้ว่า “เดือนตะกวด(หล่าเขาะว)” และเรียกพิธีกรรมผูกมือว่า “หล่าเขาะวไซ้จู้” หมายถึงการผูกมือในเดือนที่มีตะกวดมากเพื่อเป็นการระลึกถึงเหตุการณ์การอพยพของบรรพบุรุษในอดีตที่บอกเล่าต่อกันมา (Keawsuwan, 1999 : 73)

ภาพที่ 3 ไร่ข้าว

ภาพที่ 4 ผู้วิจัย-น้ำตกที่มุคี่²

ในเรื่องเดียวกัน Kongnandee (2007) ได้แปลหนังสือจากภาษากะเหรี่ยงเป็นภาษาไทย เรื่อง โผล่ว หล่าเขาะ ไซ้จู้ เออ คล้าย คือ ประเพณีผูกข้อมือเดือนเก้าของชาวกะเหรี่ยงว่า เริ่มต้นจากสมัยที่ชาวกะเหรี่ยงเดินทางอพยพมาจากมองโกเลียจนเข้าสู่ประเทศพม่าที่ต้องใช้ระยะเวลาหลายร้อยปีในสภาพภูมิประเทศเป็นหุบเขา ทะเลทราย ป่ารก ด้วยการเดินทางที่ยากลำบากและเกิดอุปสรรคมากมาย ทำให้ผู้นำชาวกะเหรี่ยงกลัวว่า พี่น้องและลูกหลานจะจำกันไม่ได้ จึงทำสัญลักษณ์ไว้ด้วยการเอาด้ายขาวผูกไว้ที่ข้อมือเพื่อบ่งบอกถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ดังที่ผู้นำในสมัยนั้นกล่าวไว้ว่า (Kongnandee, 2007 : 25-26)

² น้ำตกที่มุคี่ เป็นน้ำตกที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวร ความสวยงามของน้ำตกได้ถูกเล่าผ่านบทเพลงต่างๆ มากมาย

“พวกเราชาวกะเหรี่ยงทุกคน
ตะกร้าที่เราสะพายอย่าให้เชือกมันขาด
ตะกร้าที่เราใช้อย่าให้ปากฉีกขาด
เสียงขลุ่ยและกลองอย่าให้สูญหาย
ขณะเรียกขวัญนั้นอย่าได้หลงลืม
ยามข้ามทะเลกว้างไกลเราต้องไป
บนข้อมือมีด้ายชาวอันสวยดี
ด้ายชาวที่ข้อมือนี้อย่าให้มันขาด”

อีกตำนานหนึ่งได้กล่าวว่า บรรพบุรุษของชาวโผล่ว ได้อพยพลงมาข้ามทะเลทรายโกบี ตอนนั้นได้รับความทุกข์ทรมานมาจากความอดอยากหิวโหยและโรคภัยไข้เจ็บทั้งกายและใจจากธรรมชาติอย่างแสนสาหัสทำให้ขวัญหนีดีฝ่อ ผู้นำของชนเผ่าตอนนั้นชื่อว่า “พู่ปึงถุก่อ” แปลว่า บานเต็มโลก จึงได้รวบรวมเอาลูกหลานทำการเรียกขวัญด้วยการผูกข้อมือด้วยด้ายขาว ซึ่งตรงกับฤดูฝนในเวลานั้น โดยมีจุดประสงค์ให้ขวัญและกำลังใจกลับคืนมาอยู่กับเนื้อกับตัวและให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนด้ายที่ผูกข้อมือนั้นเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่า จงมีความรักความสามัคคีกันจึงทำให้เกิดประเพณีผูกข้อมือในเดือนเก้าของชนเผ่าและยึดถือประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกปี (Chumvaratayee, 2003 : 92)

จากตำนานของชาวกะเหรี่ยงที่กล่าวถึง การเริ่มต้นผูกข้อมืออันเนื่องมาจากการเดินทางอพยพที่ยากลำบากและต้องทำให้พลัดพรากจากกัน การผูกข้อมือเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นเครือญาติพี่น้องที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักสามัคคีและการสร้างขวัญกำลังใจ ให้รำลึกถึงบรรพบุรุษและประเพณีอันงดงาม ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องขวัญ และจิตวิญญาณซึ่งเป็นรากฐานความเชื่อที่มีมาแต่อดีต จึงทำให้การผูกข้อมือนี้นับเป็นพิธีกรรม ที่สำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนในพิธีเรียกขวัญของชาวกะเหรี่ยง

การเรียกขวัญ

ขวัญ ภาษากะเหรี่ยง เรียกว่า “วีหล่า” ในความหมายของชาวกะเหรี่ยง เป็นความเชื่อที่เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต โดยเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติจะมีจิตวิญญาณดูแลอยู่เช่น ป่า เขา ต้นไม้ สัตว์ และ คน เป็นต้น

ขวัญ หรือ วีหล่า ในตัวคน หมายถึง จิตวิญญาณที่อยู่ในตัวของแต่ละคนเป็นสิ่งที่ส่งผลให้คนเกิดอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ หากประสบเหตุร้ายใดใดหรือมีอาการตกใจจะทำให้ขวัญ หรือ วีหล่า หนีออกจากร่างกายไป จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญของผู้นั้นกลับมาให้อยู่กับตัว โดยทำพิธีกรรมและใช้ด้ายดิบสีขาวผูกข้อมือให้ลูกหลานเพื่อผูกให้วีหล่าอยู่กับตัวไม่หนีออกไปไหน โอกาสในการเรียกวีหล่าเกิดขึ้นอยู่ 3 ประเภท คือ (Keawsuwan, 1999 : 73-115)

1. **พิธีเรียกวีหล่าในช่วงสำคัญของชีวิต** คือ การเปลี่ยนสถานภาพโดยผู้ที่ผ่านพิธีนี้จะเจริญเติบโตขึ้นอีกภาวะหนึ่ง เช่น พิธีเรียกวีหล่าในการตั้งชื่อ พิธีเรียกวีหล่าในการแต่งงาน

2. **พิธีเรียกวีหล่าในช่วงสำคัญของปี** คือ เป็นการเรียกวีหล่าที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ในรอบหนึ่งปีที่ต้องสอดคล้องกับฤดูกาลและระยะเวลาต่างๆ ตามธรรมชาติ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจในแต่ละช่วง ได้แก่ งานบุญข้าวใหม่ (โบว บือ ส้องคู่) เพื่อเรียกขวัญของแม่โพสพ ให้อยู่เย็นเป็นสุขแล้วผูกข้อมือให้ขวัญของแม่โพสพอยู่กับทุกคน ช่วยให้การทำไร่ ปีใหม่ได้ผลดีและพิธีกรรมผูกข้อมือเหล่าเขา (เหล่าเขาไซ้) เพื่อเรียกวีหล่าที่อาจจะพลัดหลงอยู่ในป่า หรือในสถานที่ต่างๆ ให้ออกมาอยู่กับเจ้าของวีหล่าในช่วงเดือนเก้าของทุกปี

3. **พิธีเรียกวีหล่าในโอกาสอื่น** ได้แก่ เจ็บป่วย สมาชิกในครอบครัวเสียชีวิต หรือเกิดเหตุการณ์ผิดปกติอื่นๆ ที่เกิดขึ้นกับคน เช่น การถูกล้วงละเมิดหรือผิดจารีตต่างๆ

คำเรียกขวัญ ภาษากะเหรี่ยงพูดว่า หรือ “ปรี้อหล่า” หมายความว่า ขวัญจงกลับมา เป็นคำบาลีคำหนึ่งใช้สำหรับเรียกขวัญ แผลออกมากเป็นบาลีว่า อุกาสะ หรือ โอภาสะ คำว่า ปรี้อ หล่า มาจากภาษาบาลีที่ว่า “ปะระอุระ” หมายถึง สิ่งชั่วร้ายจงพินาศหลุดพ้นไป อีกความหมายหนึ่งก็คือ ปะละอุระ หมายถึง สิ่งดีงามทั้งหลายขอให้มาอยู่กับตัว จากพระธรรมบทเรื่อง สัตถา นั้นเอง (Kongnandee, 2003 : 34-35)

อีกทัศนะหนึ่งกล่าวว่า ตำนานที่บอกเล่าเกี่ยวกับคำเรียกวีหล่าที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีคำว่า “ปรี” เป็นคำเอ่ยนำคำเรียกวีหล่า กล่าวกันว่า เป็นคำที่ “ตมิภิกษุ(ผู้ดำไม้)” ซึ่งเป็นพระภิกษุรูปแรกที่มีเชื้อสายกะเหรี่ยงเป็นผู้วิสันาข้อปุจฉาคาถา “พฺรูหิ มงฺคฺลฺมุตฺตม” อ่านเป็นสำเนียงสวดตามแบบกะเหรี่ยง คือ “ปรีระโฮ้ย มองเกียเหลียะเมาะวุดะม่ง” ซึ่งเป็นบทชัศคาถา (คาถานำ) มูลเหตุของบทสวดมงคลสูตรในพระไตรปิฎก เมื่อครั้งที่ผู้ดำไม้ขอบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาและจัดวิธีการเรียกวีหล่าให้เป็นระเบียบแบบแผนด้วยการนำคาถา “พฺรูหิ มงฺคฺลฺมุตฺตม” ซึ่งบทคาถานำในวรรคที่ 4 ของบทสวดมูลเหตุของมงคลสูตร หมายถึง “จงกล่าวมงคลสูงสุดที่ยังความเจริญงอกงามให้แก่มนุษย์ทั้งปวงเกิด” โดยย่อ แต่เพียงคำว่า “ปรี” ที่หมายถึงการงอกงามเท่านั้น ตัวอย่างคำเรียกวีหล่า (Keawsuwan, 1999 : 116-117)

ปรี ๗ (ชื่อเจ้าของวีหล่า) หล่าเกไถ้ย เกไถ่
เกไถ้ยโอเดมู เกไถ้ยโอเดผา เกไถ้ยโอเดเกี เกไถ้ยโอเดผู
โอโคลวไซหะ โอจะมองหะ ชั่วคูหะ โอหล่งไถ่ หะ
เนพริ้อสุหะ เนหมะอะสุหะ เนนองโลหะ เนนองโคลหะ
ปรี ๗ (ชื่อเจ้าของวีหล่า) หล่าเกไถ้ย เกไถ้ย

เก้ไถ่โยโอเลอเกยเผ่อ โห่โย เก้ไถ่โย โอเลอหม่องเผ่อโห่โย
เก้ไถ่โย อองฉี่พุ เก้ไถ่โยอองสะกู่โย เก้ไถ่โยอองหมี่เก้ไถ่โยอองไถ่โย
เก้ไถ่โยอองหมี่รุ่ง
ปู้ ๗ (ชื่อเจ้าของวีหฺล่า) หล่าเก้ไถ่โย เก้ไถ่โย เก้ไถ่โย

ความหมาย

ปู้ ๗ วีหฺล่าของ (เจ้าของชื่อวีหฺล่า” กลับมา กลับมา
กลับมาอยู่กับแม่ กลับมาอยู่กับพ่อ กลับมาอยู่กับยาย กลับมาอยู่กับตา
อย่าไปอยู่ที่ต้นโควไซ อย่าไปอยู่ที่ต้นจะมอง อย่าไปอยู่ที่ป่าช้า อย่าไปอยู่ที่เก็บกระดูก
อย่าหลงเชื่อผี อย่าหลงเชื่อสาว อย่าหลงเชื่อญาติ อย่าหลงเชื่อพราย
ปู้ ๗ (ชื่อเจ้าของวีหฺล่า) กลับมา กลับมา กลับมา
กลับมาอยู่บนบ้านนี้ กลับมาอยู่ที่บ้านได้นี้
กลับมากินน้อย กลับมากินกล้วย กลับมากินข้าว กลับมากินข้าวเหนียว
กลับมากินมะพร้าว กลับมากินเผือก กลับมากินมัน กลับมากินข้าวแตงงา กลับมากินข้าวหอม
ปู้ ๗ วีหฺล่าของ(ชื่อเจ้าของวีหฺล่า) กลับมา กลับมา

พิธีกรรมผูกข้อมือหล่าเขาะ

พิธีกรรมผูกข้อมือหล่าเขาะ คือ การผูกข้อมือเรียกขวัญประจำปี ที่จะจัดขึ้นในช่วงเดือนเก้า
ของทุกปีเดิมที่เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นภายในครอบครัว เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้คนในครอบครัว
ที่ผ่านการทำงานหนักมาตลอดก่อนที่จะเก็บผลผลิตในอีก 3-4 เดือนข้างหน้า

ในปัจจุบันชุมชนได้ให้ความสำคัญในประเพณีมากขึ้น จึงได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการ
ทำพิธีกรรมที่จากทำภายในครอบครัวมาเป็นพิธีที่จัดรวมกันในหมู่บ้าน เพื่อเป็นการสืบสานประเพณี
ที่ดีงาม

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดพิธีกรรมมาเป็นงานใหญ่ในชุมชนมีคนมาร่วมงานมากขึ้น
ขณะเดียวกันก็ทำให้เห็นคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันจัดงาน ขั้นตอนของพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ ยังคง
รักษารูปแบบไว้ เช่น อุปกรณ์ที่ใช้เรียกขวัญ ขั้นตอนเรียกขวัญและปิดท้ายด้วยการผูกข้อมือเพื่อให้ขวัญ
อยู่กับตัว

จากการปรับเปลี่ยนของพิธีกรรมขนาดเล็กสู่พิธีกรรมใหญ่ จึงทำให้ดนตรีและเพลงร้องของชนเผ่าได้เริ่มมีบทบาทในพิธีกรรม เป็นรายละเอียดของพิธีกรรมที่ได้เพิ่มเติมขึ้น โดยนำดนตรีที่เป็นเครื่องดนตรีประจำชนเผ่ามาใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เชว่ (ปี่เขาควาย) เมตาลี (แมนโดลิน) นาแดง (พิณ 6 สาย)

ดนตรีในพิธีกรรม

ดนตรีในพิธีกรรมผูกข้อมือ เป็นสิ่งที่ได้เพิ่มขึ้น ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดงานจากภายในครอบครัว มาเป็นการจัดงานร่วมกันภายในชุมชนที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้น สามารถแบ่งบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมได้ 2 กลุ่ม คือ

- 1) การบรรเลงในขั้นตอนสำคัญของพิธีกรรม
- 2) การบรรเลงเพื่อขับกล่อมและสร้างบรรยากาศ

การบรรเลงในขั้นตอนสำคัญของพิธีกรรม

ดนตรีที่ใช้บรรเลงในขั้นตอนสำคัญของพิธีกรรม ประกอบด้วย เชว่ (ปี่เขาควาย) และเมตาลี (แมนโดลิน) มีรายละเอียดและขั้นตอนดังนี้

เชว่ (ปี่เขาควาย) เป็นเครื่องดนตรีในตระกูลเครื่องเป่า (Aerophone) เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือน ของอากาศ มีลิ้นอิสระ (Free reed) ที่ทำจากโลหะบาง เจาะเป็นรูรูปตัววีเพื่อให้เกิดเสียงจากการหักเหของลมขณะเป่า โดยเจาะเป็นช่องเล็กๆ ของเขาเขาควายแล้วติดด้วยขี้ผึ้ง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถสร้างขึ้นเองได้ในชุมชน มักนิยมนำมาใช้เป่าในงานสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะพิธีผูกข้อมือ เพื่อเป็นสัญญาณการเริ่มพิธี

เชว่ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยง เป็นสัญลักษณ์แทนประเพณี วัฒนธรรม มักใช้เป็นสัญลักษณ์คู่กับกลองมะโหระทึก) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ภาพที่ 6 การเป่าเชว่ (ปี่เขาควาย)

นอกจากจะเป็นเสียงที่บ่งบอกการเริ่มพิธีกรรมแล้ว เสียงของเขายังช่วยสื่อถึงการสร้างขวัญและกำลังใจให้งานหรือพิธีกรรมสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย

เมตาลี (แมนโดลิน) เมตาลี เป็นเครื่องดนตรีตระกูลเครื่องสาย (Chordophone) เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของสายด้วยการดีด (Plucked) มี 6 สาย เป็นเครื่องดนตรีที่ชาวกะเหรี่ยงได้รับอิทธิพลมาจากชาวตะวันตกคือ แมนโดลิน (Mandolin) มาตั้งแต่สมัยเมื่ออังกฤษปกครองประเทศพม่าจนเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมในเวลาต่อมา

ภาพที่ 7

เมตาลี, เพลงเรียกขวัญในพิธีผูกข้อมือ

เมตาลี เป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมในกลุ่มกะเหรี่ยงฝั่งประเทศไทย โดยเฉพาะในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อประมาณ 30-40 ปี ที่ผ่านมา เดิมเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ดีดเพื่อความบันเทิงสนุกสนานในหมู่บ้านรุ่น ต่อมาในปัจจุบันได้มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวกะเหรี่ยงโดยเฉพาะพิธีผูกข้อมือ

ความสำคัญของเมตาลีในพิธีกรรม คือ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ดีดประกอบการร้องเพลงในช่วงสำคัญของพิธีกรรม โดยนักดีดเมตาลีที่มีฝีมือและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จะต้องทำหน้าที่เป็นนักดนตรีในพิธีกรรม ซึ่งส่วนมากจะต้องเป็นนักดนตรีในหมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพจัดงานดีดเมตาลีประกอบการร้องเพลงเรียกขวัญในช่วงก่อนการเริ่มพิธีกรรมคือ หลังจากเป่าเขว ผู้ที่ร้องเพลงเรียกขวัญเป็นคณะเยาวชน หญิง-ชาย ในหมู่บ้านแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าอย่างสวยงาม ร่วมกันร้องเพลงเรียกขวัญของทุกคนให้กลับมาสู่พิธีกรรม

ทำนองของเมตาลีและเนื้อร้องเพลงเรียกขวัญ สามารถดึงความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทุกคนให้มีสมาธิ มีความสงบ พร้อมที่จะร่วมในพิธีสำคัญ เนื้อร้องมีความหมายเพื่อเรียกขวัญที่พลัดหลงอยู่ในที่ต่างๆ ให้กลับมาสู่เจ้าของขวัญ เชิญขวัญมากินข้าว กินอ้อย กินขนม ที่เตรียมไว้ โดยมีคำร้อง ที่สำคัญในบทเพลง คือ คำว่า “ปฐูฯ หล่า วีหล่า เก้ ไถย ไซ่ จู หล่า เขาะ” หมายถึง ขวัญจงกลับมาในงานผูกข้อมือเดือนเก้า

ตัวอย่างเพลงเรียกขวัญ โดยคณะนักดนตรีจากหมู่บ้านไล่โว่ชาละวะ

เพลงเรียกขวัญ

ขวัญเอย กลับมา กลับมา ผูกข้อมือปีหนึ่งครั้ง
วัฒนธรรมมีไว้ ปู่ย่าตาทวดทำไว้เราต้องปฏิบัติรักษาไว้
ลูกหลานเหลนหลง น้องพี่ลุงป้าต้องช่วยกัน ดูแล
พวกเราจะหาย ผูกข้อมือ ผูกข้อมือ กับด้ายแดงด้ายขาว
รักษาไว้ เดือน 8 ถึงแล้วน้องเอย เดือน 8 ถึงแล้วพี่เอย
กลับมา กลับมา ช่วยกันผูกข้อมือนานๆ พวกเราจะลง
รวมผูกข้อมือ ต้องแข็งแรง กลับมาเรียกขวัญหนอ ทุกครั้ง
ขวัญที่เกี่ยวข้อง มีมากมาย อยู่ในป่า อยู่ริมน้ำ อยู่ในป่า
อยู่ข้างทาง เรียกขวัญนี้ต้องกลับมา อย่าไปเชื่อเจ้าของ
ต้นทราย ขวัญเราทุกคนให้กลับมา ลุงป้าปู่ย่าตายาย
ที่ทำงานถากไม้ กวนเข้าที่ ยายตี วัน 7 วัน ครบทุกวัน
เรียกเดือน ขอให้กลับมาทุกหน

กลับมากินอ้อย กินข้าวเหนียวแหลม (หมิ่นถั่ง) กล้วยน้ำว่า
กล้วยหอม ทองยก (หมิ่นลี) ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว มากินร่วมกัน
พวกเรากระเหรี่ยง กระหำง มาอยู่ร่วมกัน เรียกขวัญกลับมา
อยู่ร่วมกัน ขอกลับมา ขอให้ถึง เรียกขวัญกลับมาให้แน่นนอน
เดือน 8 ถึงแล้วอีกครั้งหนึ่ง ที่ไล่โว่ เขตนั้นรออยู่

ชาวกระเหรี่ยงกับกระหำง ต้องเสมอภาพ นานๆ ภาษา เชื้อชาติ
นั้นจะห่าง เรียกขวัญ กับ นะ ทุกครั้ง ทุกคนขอให้ทำเสมอกัน
ไม่นานแล้วจะรุ่งเรือง พวกเราต้องห่วง คือ ลูกหลาน
กลับมาครบ เราต้องกล่าวบอก กลับมากันอย่างเสมอ
กะเหรี่ยง กระหำงนั้น เสมอ และเหมือนกัน

การบรรเลงเพื่อขับกล่อมและสร้างบรรยากาศ

การบรรเลงในช่วงนี้ เป็นการบรรเลงดนตรีได้อย่างอิสระที่ชาวบ้านทุกคน สามารถร้องเพลงหรือเล่นดนตรีของตนได้ตามความสมัครใจ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างบรรยากาศให้อบอุ่นเป็นกันเอง เครื่องดนตรีที่นิยมบรรเลง ได้แก่ เป้า (แคน) และ นาเตง (พิณ) เป็นต้น

นาदे่ง (พินกะเหรี่ยง) นาเด่ง เป็นเครื่องดนตรีตระกูลเครื่องสาย (Chordophone) เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของสายด้วยการดีด (Plucked) มี 6 สายเช่นเดียวกับเมตาลีแต่มีรูปร่างลักษณะต่างกัน คือ นาเด่ง มีลักษณะเป็นพินท่างโค้ง (Arched Harp) คล้ายกับพินพม่าเพียงแต่จำนวนสายและลูกบิดปรับสายไม่เหมือนกับพินของพม่า นาเด่ง เป็นเครื่องดนตรีที่อยู่ในวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงมายาวนาน เป็นเครื่องดนตรีโบราณที่อาจจะอยู่มาร่วมสมัย ตั้งแต่เมื่อครั้งชาวพยูและชาวกะเหรี่ยงเคยอาศัยอยู่ด้วยกันในเขตบริเวณพม่าตอนล่าง ในสมัยอาณาจักรพยูรุ่งเรือง ซึ่งมีหลักฐานจากพงศาวดารจีนบันทึกถึงการส่งนักดนตรีและเครื่องดนตรีไปเล่นในราชสำนักของจีนสมัยราชวงศ์ถัง เมื่อประมาณคริสต์ศักราชที่ 802 (Kanchanapradit, 2011 : 61-63)

ภาพที่ 8 นาเด่ง ในพิธีผูกข้อมือ

ความสำคัญของนาเด่งในพิธีกรรมผูกข้อมือครั้งนี้ มีบทบาทสำคัญน้อยกว่าเซว่ และเมตาลี เนื่องจากบทเพลงสำหรับเรียกขวัญในครั้งนี้ เจ้าภาพได้เลือกใช้เมตาลีดีดประกอบการร้องเพลงเรียกขวัญ แต่ในบางหมู่บ้านอาจจะเลือกนาเด่ง มาเป็นเครื่องดนตรีสำคัญในช่วงร้องเพลงเรียกขวัญก็ได้เช่นกัน แล้วแต่ความพร้อมของนักดนตรีแต่ละหมู่บ้าน บทเพลงของนาเด่งที่พบในพิธีกรรมครั้งนี้ จึงเป็นเพียงเพลงร้องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและประเพณีของชาวกะเหรี่ยง โดยไม่ได้เฉพาะเจาะจง บทเพลงที่เกี่ยวกับการเรียกขวัญในพิธีกรรม การบรรเลงนาเด่งนี้จะบรรเลงในช่วงเวลาหลังจากที่เมตาลีและคณะนักร้องร้องเพลงเรียกขวัญจบแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้เข้าร่วมพิธีกำลังให้ผู้อาวโสเรียกขวัญและผูกข้อมือให้ทีละคน

ภาพที่ 9

ผู้เขียนตีตนาเด่งในพิธีผูกข้อมือ

ตัวอย่างบทเพลงนาแดง โดย นายประสงค์ (พาคูล) สังขละสุวรรณ

เพลงนาแดง

ลงไปในนอน ไร่นั้น เป่าไฟ
นกอีกาดำ ในกลางทุ่ง

ลมก็ช่วยเป่า ฝนก็ช่วยเป่า
บินขึ้นขานนั้น อยู่ก็ดำ

บทเพลงข้างต้น เป็นบทเพลงนาแดงที่ร้องในพิธีผูกข้อมือ โดย นายประสงค์ (พาคูล) สังขละสุวรรณ เป็นผู้ที่มีความสามารถตีนาแดงได้ไพเราะและเป็นที่ยอมรับในชุมชน นอกจากนี้มีความสามารถในเรื่องร้องเพลงนาแดงแล้ว ยังมีบทบาทเป็นผู้นำในชุมชน โดยได้รับคัดเลือกให้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ไร่ หมู่ 4

เนื้อหาของบทเพลงนาแดงกล่าวถึง การทำไร่หมุนเวียน ที่ต้องพบเจอกับเหตุการณ์ และมีผลต่อความรู้สึกต่างๆ ของชาวกะเหรี่ยง เช่น การมีกำลังใจหรือการมีอุปสรรคต่างๆ ระหว่างทำงาน การที่นำบทเพลงนี้มาร้องในงานก็เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยง คือ “การทำไร่หมุนเวียน” ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักและภาระหน้าที่สำคัญของชีวิตในรอบหนึ่งปี บทเพลงที่นำมาบรรเลงขับกล่อมบรรยากาศนี้ ช่วยย้ำเตือนให้ชาวกะเหรี่ยงทุกคนรำลึกถึงวิถีชีวิตที่มีความสุขตามแบบวิถีพอเพียง โดยมีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตให้คงอยู่ต่อไป

สรุป

พิธีผูกข้อมือเรียกขวัญชาวกะเหรี่ยง เป็นพิธีกรรมสำคัญที่จัดขึ้นเป็นประจำในช่วงเดือนเก้า ซึ่งตรงกับช่วงเดือนสิงหาคมของทุกปี เพื่อเรียกขวัญของทุกคนที่พลัดหลงอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้กลับมาสู่ร่างกาย เพื่อให้มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ในพิธีกรรมมีขั้นตอนต่างๆ เช่น การเรียกขวัญ การผูกข้อมือของทุกคนที่เข้าร่วมพิธี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม ได้แก่ เวลาเหมาะสม สถานที่เหมาะสม บุคคลเหมาะสม และอุปกรณ์ที่เหมาะสม โดยมีดนตรีเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น บทบาทสำคัญของดนตรีในพิธีกรรมผูกข้อมือเรียกขวัญชาวกะเหรี่ยง ปรากฏอยู่ใน 3 มิติ คือ 1) ช่วยสร้างบรรยากาศของพิธีให้มีความสำคัญมากขึ้น ด้วยการจัดวางขั้นตอนการบรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละชนิด รวมทั้งทำนองเพลง และเนื้อหาของคำร้องที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม 2) การบ่งบอกความเป็นตัวตนชาวกะเหรี่ยง โดยการเลือกเครื่องที่สำคัญของชนเผ่า ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง และสามารถบ่งบอกความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน 3) เป็นสื่อกลางที่ต้องการบ่งบอกให้ชนรุ่นหลัง รักและสืบทอดต่อประเพณีอันงดงาม เป็นการซึมซับที่ได้จากบรรยากาศของงานจากการร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีดนตรีประกอบในพิธีกรรม นอกจากจะช่วยให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์มากขึ้นแล้ว ยังเป็นการสื่อสารให้กับเยาวชนรุ่นหลังเห็นความสำคัญในวัฒนธรรมของตนเอง และพร้อมที่จะสืบสานประเพณีอันดีงามต่อไป

บรรณานุกรม

- Chumvaratayee, Benchamas and Sompob Sangchalatan. *Trace back a history of the Zu*. Bangkok, 2005.
- Kaesuwan, Kowit. *Duthula in Soul calling ceremony : A Case Study of Pwo Karen in Kosadeang Village Laiwo sub-district, Sangaburi District, Kanchanaburi Province*. Unpub. MA diss, Mahidol University, Bangkok, 1999.
- Kanchanapradit, Jarun. *Na-Deng : The Karen Harp in Kanchanaburi Province*. Faculty of Fine and Applied Arts, KhonKaen University, 2011.
- Saisangkhachavanlin, Sai. *Studying Rituals in Buddhist Karen Communities (A Case Study of Karen Communities in Laiwo Sub-district, Sangkhlaburi District, Kanchanaburi Province)*. Unpub. BA diss, Mahidol University, Bangkok, 2006.

สัมภาษณ์

Sethapan, Apichat (2011, August 13) *Interview*. Karen musician, Kanchanaburi.